

Сучасний підхід до оцінки сутності ресурсного потенціалу підприємства

Богацька Н.М.

кандидат економічних наук, доцент,
Вінницький торговельно-економічний інститут
Київського національного торговельно-економічного університету

Хачатрян В.В.

кандидат економічних наук, доцент,
Вінницький торговельно-економічний інститут
Київського національного торговельно-економічного університету

Статтю присвячено дослідженню сутності ресурсного потенціалу підприємства. Дано визначення категорії «ресурсний потенціал підприємства» та обґрунтовано його складники. Розглянуто підходи до оцінки ресурсного потенціалу підприємства з урахуванням оцінки ефективності використання виробничого, трудового, фінансового, інформаційного потенціалів.

Ключові слова: ресурси, ресурсний потенціал, ресурсний потенціал підприємства, оцінка ресурсного потенціалу підприємства, фінансові ресурси, матеріальні ресурси, трудові ресурси, інформаційні ресурси.

Богацкая Н.Н., Хачатрян В.В. СОВРЕМЕННЫЙ ПОХОД К ОЦЕНКЕ СУЩНОСТИ РЕСУРСНОГО ПОТЕНЦИАЛА ПРЕДПРИЯТИЯ

Статья посвящена исследованию сущности ресурсного потенциала предприятия. Дано определение категории «ресурсный потенциал предприятия» и обоснованно его составляющие. Рассмотрены подходы к оценке ресурсного потенциала предприятия с учетом оценки эффективности использования производственного, трудового, финансового, информационного потенциалов.

Ключевые слова: ресурсы, ресурсный потенциал, ресурсный потенциал предприятия, оценка ресурсного потенциала предприятия, финансовые ресурсы, материальные ресурсы, трудовые ресурсы, информационные ресурсы.

Bogatska N.N., Khachatryan V.V. THE MODERN APPROACH TO THE ASSESSMENT OF THE ESSENCE OF THE RESOURCE POTENTIAL OF THE ENTERPRISE

The article is sanctified to research of essence of resource potential of enterprise. It was given a determination of category "resource potential of enterprise" and reasonably his constituents. There was considered the estimation of resource potential enterprise considering estimation of efficiency of the use productive, workforce, financial and informative potentials.

Keywords: resources, resource potential, enterprise resource potential, assessment of the resource potential of enterprise, financial resources, material resources, workforce, information resources.

Постановка проблеми в загальному вигляді. У кризових умовах діяльності, які характеризуються відсутністю стабільності зовнішніх економічних факторів, одним із першочергових завдань адміністрації підприємства є формування та оцінювання поточних перспективних можливостей підприємства, тобто його потенціалу; збалансування можливостей підприємства з наявним потенціалом зовнішнього середовища з метою досягнення стратегічних цілей та виживання в умовах конкуренції в перспективі.

Усвідомлення важливості розвитку підприємства як умови його існування дає змогу визначити необхідність дослідження джерел розвитку. Зокрема йдеться про ресурсний

потенціал підприємства, тобто перспектива майбутнього стану підприємства, якого можливо досягти лише в результаті розвитку. Ігноруючи той факт, що навіть за допомогою примітивного причинно-наслідкового зв'язку твердження про вплив потенціалу підприємства на його розвиток є безсумнівним, детальне розкриття цього питання вимагає значної уваги та особливої оцінки.

У сучасних умовах механізм управління ресурсним потенціалом підприємств не повною мірою відповідає завданням підвищення ефективності їхньої роботи, отримання високих остаточних результатів, подальшого розвитку. Особливої актуальності зазначене питання набуває через

обмеженість самих ресурсів, що визначає необхідність систематичного пошуку шляхів повного їх використання.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

В економічній теорії та господарській практиці сформувався досить чітке уявлення щодо складу економічних ресурсів підприємства. Існує низка теоретичних і методичних напрацювань щодо оцінки ресурсного потенціалу, його складників та ефективності використання. Однак визначення загальноприйнятої методики оцінки обґрунтовує появу труднощів, а отже, вимагає подальшого дослідження.

Питання оцінки та формування ресурсного потенціалу підприємства висвітлені в працях В. Авдєєнко, Дж. Барней і Д. Кларк, Л. Балабанова і Р. Мажинський, С. Близнюк, І. Гунін, О. Попова, Ж. Ізамбетов, О. Клімахіна, В. Павлова, Т. Ашимбаєва, І. Отенко, Н. Краснокутська, В. Ременников, Є. Лапіна, С. Сердак, М. Щепакін і В. Цициліна та ін.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Незважаючи на велику кількість наукових доробок із цієї проблематики, більшість теоретичних концепцій розвитку ресурсного потенціалу, його структури та властивостей, що перебувають в основі його використання, є недостатньо обґрунтованими або суперечливими.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Ґрунтовні дослідження цього питання показали, що в економічній літературі недостатньо уваги приділено навіть самому визначенню поняття «ресурсний потенціал підприємства», що негативно впливає на процес формування методології управління потенціалом на підприємстві. Отже, постає об'єктивна необхідність узагальнення поглядів сучасних науковців щодо визначення сутності категорії «ресурсний потенціал підприємства» та формування єдиного поняття та низки питань щодо економічної сутності, властивостей, структури ресурсного потенціалу.

В економічній літературі недостатньо досліджень щодо сутності ефективності використання ресурсного потенціалу, що, у свою чергу, негативно позначається на формуванні методології та методики його аналізу на торговельних підприємствах. Цим зумовлено актуальність цього питання та об'єктивну необхідність нових підходів до економічного аналізу ефективності використання ресурсного потенціалу підприємств, які передбачають пошук відповідей на низку питань: принципів аналізу економічної суті ресурсного потенціалу, його змісту, пошук властивостей,

структури, стану, прогнозування, ефективності використання, а також його впливу на основні показники роботи підприємства.

Виклад основного матеріалу дослідження. Ресурсний потенціал відіграє значну роль у системі ефективної роботи підприємства, оскільки його можна вважати засобом для максимізації прибутку й підвищення рівня конкурентоспроможності.

Етимологічно термін «потенціал» являє собою засоби, запаси, джерела, які наявні на цей момент часу та можуть бути мобілізовані, використані для досягнення певних цілей, здійснення плану, вирішення певної задачі, можливості окремої особи, суспільства, держави у певній області. У загальному розумінні категорія «потенціал» характеризується як певна можливість реалізації будь-чого, тому йому притаманна ознака накопичення, принцип вимірювання його величини як рівня накопичення, реалізації. Ключовою ознакою потенціалу є його здатність до відтворення. Потенціал залежить від характеру цілей підприємства. Утворення потенціалу підприємства являє собою процес реалізації заходів щодо забезпечення ринкових можливостей підприємства через зміну його характеристик і властивостей до моменту досягнення необхідного рівня відповідно до визначених цілей.

В основі категорії «ресурсний потенціал підприємства» знаходиться загальна категорія «ресурси», що за змістом характеризується як запас, джерело. По суті, ресурсами підприємства є: майно та грошові кошти, запаси та джерела сировини, матеріалів, праця [1].

З економічної точки зору, ресурси можна визначити як сукупність матеріальних та нематеріальних елементів, які прямо чи опосередковано формують виробничий процес. Особливістю терміну «ресурси» є те, що вони здатні відтворюватись як у формі споживчої вартості, так і у формі вартості. Варто пам'ятати, що процес функціонування підприємств систематично вимагає залучення нових видів ресурсів.

Основні положення сучасної ресурсної теорії можна сформулювати так:

1) успіх економічної діяльності підприємства в стратегічному плані характеризується її сталими конкурентними перевагами щодо інших підприємств;

2) основним чинником надбання конкурентних переваг є наявність під контролем стратегічних ресурсів, тобто ресурсів, що надають можливості здійснювати реалізацію конкурентних стратегій;

3) ефективно застосування цих ресурсів може бути забезпечене особливими якостями підприємства, що належать до можливостей та здібностей.

В основі розвитку ресурсної теорії можна, з одного боку, відстежити відокремлення понять «можливості», «здібності» від поняття «ресурси», з іншого – елементи стратегічного підходу й пріоритетність стратегічних ресурсів для досягнення підприємством конкурентних переваг. Термін «потенціал» поєднує дефініції «можливості» та «здібності». Термін «можливість» у тлумачному словнику визначений як прийнятна умова, обставина, ситуація, за якою можливо щось зробити, а здібність, у свою чергу, визначено як природну обдарованість, вміння, можливість виконувати певні дії [2].

Варто відзначити, що лише стосовно поєднання можливостей і здібностей у трактуванні поняття «потенціал підприємства» між авторами сучасної економічної літератури немає розбіжностей. Інші аспекти дослідження цього поняття науковцями сприймаються по-різному. Трактування дефініції «потенціал підприємства», що пропонується сьогодні сучасними вченими, має зазвичай однаковий зміст.

Термін «потенціал» (лат. – сила) являє собою можливість, здатність, сила, яка існує в прихованій формі за певних умов. З загальнонаукової точки зору, поняття «потенціал» пов'язане з поняттями «сила» або «міцність». Як правило, цей термін застосовують з метою оцінки засобів, запасів і джерел, які можуть використовуватись для вирішення конкретного завдання або досягнення певної цілі, а також для можливостей окремої особи, суспільства або держави[1].

Економічна суть потенціалу підприємства визначає сукупність його можливостей. З одного боку, під потенціалом підприємства розуміють сукупність чинників, які визначають силу, джерела спроможності, запаси, кошти, ресурси та інші резерви, які здатні використовуватись в економічній діяльності. З іншого – потенціал підприємства характеризується якістю та кількістю ресурсів, якими володіє підприємство, кваліфікацією найманого персоналу, інноваційними, інформаційними й фінансовими можливостями.

На думку Л. Волошина, «існують різні підходи до визначення цього поняття. Одні автори акцентують увагу на наявності ресурсів, інші – на можливості їх використання». Однак потенціал є більш змістовною категорією порівняно з ресурсами й включає в себе

останні. «Він показує сукупність наявних і прихованих ресурсів. Перші необхідно ефективно використати, а другі – мобілізувати» [3, с. 145–151].

Н. Краснокутська, визначаючи суть категорії «потенціал», наголошує, що «при становленні ресурсної теорії підприємства спостерігається її спрямованість на інтровертне сприйняття сутності потенціалу підприємства через синтез ресурсів і організаційних здібностей» [4, с. 54–64].

У «Тлумачному словнику української мови» таке визначення поняття: «потенціал – це сукупність усіх наявних засобів, можливостей, продуктивних сил тощо, які можуть застосовуватись в будь-якій галузі, ділянці, сфері; являє собою запас чого-небудь; резерв; приховані здатності, сили для певного виду діяльності, які здатні виявитися за певних умов. Натомість ресурси підприємства характеризуються такими визначеннями:

- засоби, можливості, якими можна скористатися за необхідності;
- запаси, які можна використати за потреби;
- грошові цінності, джерело фінансових доходів.

Деякі вітчизняні та російські вчені характеризують потенціал як сукупність ресурсів без урахування їх взаємодії та участі в операційному процесі: запас, резерв, приховані здатності, сили для певної діяльності, що можуть виявитися за певних умов; конкретний стан ресурсів відтворення даної країни у певний історичний проміжок часу. Усе це вказує на те, що потенціал є узагальненою, накопичувальною характеристикою ресурсів; кількість та якість ресурсів, якими володіє господарська система.

Деякі вчені характеризують потенціал підприємства як сукупність ресурсів, які здатні забезпечувати

- виробництво певних матеріальних благ;
- кількісних та якісних їх параметрів, які визначають максимальні можливості з виробництва матеріальних благ у певний момент;
- сукупність функціональних ресурсів, що здатні виробляти певний обсяг продукції.

У теорії пропонують виділяти теоретичні напрями в дослідженні цієї категорії, які формують визначають конкретні рівні у структурі потенціалу підприємства: ресурсний підхід, функціональний підхід, інституційний підхід.

Таким чином, потенціал – це сукупність ресурсів та можливостей, які призначені до використання підприємством з метою досяг-

нення певних цілей. Вивчення ресурсного потенціалу підприємства є необхідним елементом та передумовою формування стратегії (стратегічних альтернатив) його розвитку.

Слід зазначити, що коло поглядів на сутність ресурсного потенціалу підприємства дуже широке: від надзвичайно вузького його розуміння як річного обсягу виробництва продукції до таких загальних категорій, як соціально-економічна система.

Також ресурсний потенціал досліджували як елемент виробничих відносин щодо використання здатності трудових ресурсів до створення матеріальних благ як сукупність наявних ресурсів для досягнення поставленої мети, як максимально можливий обсяг матеріальних благ і послуг, який можна отримати за умови оптимального використання наявних ресурсів, як реальну чи вірогідну здатність виконати цілеспрямовану роботу тощо.

На думку Т. Ашимбаєва, ресурсний потенціал підприємства – це сукупність матеріальних, трудових, нематеріальних, фінансових ресурсів, зокрема здатність працівників підприємства ефективно використовувати названі ресурси для виконання місії, досягнення поточних та стратегічних цілей підприємства. Величина ресурсного потенціалу визначається обсягом окремих видів ресурсів (земельних, матеріальних і трудових), які перебувають у розпорядженні підприємства [5].

Таким чином, ресурсний потенціал підприємства – це сукупність ресурсів, якими володіє підприємство, а також спроможність працівників і менеджерів застосовувати ресурси для виробництва товарів (послуг) та отримання максимального прибутку. Ресурсний потенціал визначає не весь запас конкретного ресурсу, а лише ту частину, яка залучена у виробництво з урахуванням економічної доцільності та досягнень науково-технічного прогресу і включає в себе не лише сформовану систему ресурсів, а й нові альтернативні ресурси та їх джерела.

І. Гречина, Ж. Ізамбетова, Н. Краснокутська сутність ресурсного потенціалу підприємства пов'язують із формуванням та ефективним використанням ресурсів. При цьому процес формування та мобілізації ресурсів починається з того, що механізм використання ресурсного потенціалу підприємства узгоджується з наявною стратегією. З цієї метою керівництво підприємством повинно узгодити характер і напрям діяльності функціональних підрозділів із завданнями реалізації стратегії. Деякі вчені-економісти визначають

ресурсний потенціал підприємства як сукупність ресурсів, якими володіє підприємство і спроможність його працівників та менеджерів використовувати ресурси для виготовлення товарів, виконання робіт, надання послуг та отримання максимального прибутку.

Визначення ресурсного потенціалу підприємства базується на формуванні стратегічних альтернатив його розвитку, що визначається майже всіма дослідниками цієї категорії.

На думку С. Сердак, ресурсний потенціал підприємства є сукупністю нематеріальних, матеріальних, трудових, фінансових ресурсів підприємства для виконання місії та досягнення його поточних і стратегічних цілей. Оцінення інших підходів дає змогу говорити про те, що ресурсний потенціал насамперед характеризують як складову частину виробничих відносин щодо застосування здатності ресурсів до формування матеріальних благ; сукупності наявних ресурсів для досягнення певної мети; максимально можливий обсяг матеріальних благ та послуг, отриманий за умови оптимального використання наявних ресурсів; реальну чи ймовірну здатність виконати цілеспрямовану роботу тощо [6, с. 83–88].

Слід зазначити, що ресурсний потенціал характеризує сукупність запасів і насамперед пов'язаний із характеристикою джерел ресурсів. До системи ресурсного потенціалу включаються запаси природних, фінансових, матеріальних, інформаційних ресурсів і населення. Як економічна категорія «ресурсний потенціал» необхідний для оцінювання можливостей майбутнього періоду, оскільки це враховує розширення, спрямування, поповнення та відтворення джерел ресурсів. Найбільш поширеним трактуванням сутності ресурсного потенціалу підприємства є зображення його через сукупність природних умов та ресурсів, можливостей, запасів і цінностей, які призначені для досягнення певних цілей. Крім того, потенціал підприємства може бути відображений як можливість господарської системи щодо виготовлення продукції (що наближене за змістом до виробничої потужності) або як можливості продуктивних сил забезпечувати певний ефект, не уточнюючи, чи відповідає цей ефект заявленим цілям. Різноманіття підходів до визначення сутності ресурсного потенціалу дає змогу вважати його багатоаспектним поняттям.

Структура ресурсного забезпечення для кожної організації є індивідуальною, виходячи зі специфіки галузі, в якій вона функціонує,

рівня економічного розвитку, стану потенціалу розвитку, вибраної стратегії подальшого розвитку [7].

Дещо відмінним від викладеного є тлумачення ресурсного забезпечення, яке звучить так: «пропозиція вихідних сировини та матеріалів, необхідних для виготовлення та експлуатації нової продукції, відповідає попиту або перевищує його».

На думку В. Головій потенціалу властива триєдина сутність:

1) ресурсний рівень (ресурсний потенціал) – низка ресурсів, що були використані у певних соціально-економічних формах для виготовлення інноваційної продукції, що задовольняє суспільні потреби; упорядкована їх система у натуральному та вартісному вираженні, використовуваних для формування матеріально-технічної бази інноваційного середовища;

2) результативний рівень – результат реалізації наявних можливостей;

3) внутрішній рівень – здатність забезпечувати ефективне перетворення ресурсів на інноваційний продукт [8].

Основними складниками потенціалу є: організаційно-управлінський, кадровий, інтелектуальний, фінансовий, технологічний, інформаційний, ринковий, інтерфейсний та науково-дослідний. Усі ці види потенціалу характеризують ресурси підприємства та можливість їх застосування для інноваційного розвитку.

Більшість науковців у процесі дослідження інноваційного потенціалу спираються на ресурсний підхід, «в основу якого покладено питання про ресурси як джерела й одночасно обмеження здійснення будь-якої суспільної діяльності». Однак всі підприємства діють в умовах обмежених ресурсів, коли кожен з них володіє певним їх набором, які можуть становити як його конкурентні переваги, так і, навпаки, визначати загрозу, а принципова відмінність одного підприємства від іншого полягає в тому, що кожне з них володіє унікальним набором ресурсів, відповідно до яких повинно відбуватися управління та підбиратися відповідна стратегія з врахуванням власних можливостей і потенціалу. З такої позиції ресурсне забезпечення і варто розглядати як одне з джерел конкурентних переваг підприємства, що й визначає його потенціал.

Висновки з цього дослідження. Оцінивши всі підходи та погляди пропонуємо характеризувати ресурсний потенціал як систему взаємопов'язаних різних видів ресурсів, якими володіє підприємство або які можуть

бути залучені до його господарської діяльності з метою максимального задоволення потреб споживачів та підвищення його конкурентоспроможності на ринку. При цьому він характеризується не лише кількістю та якістю ресурсів, які має підприємство на певний момент, а і їх оптимальним співвідношенням, відповідністю їх величини та складу потребам завдань, які вирішуються.

Принциповою відмінністю категорій «ресурси» і «потенціал» є те, що ресурси існують незалежно від підприємств, а потенціал окремого підприємства невіддільний від суб'єктів діяльності. Це означає, що поняття «потенціал», крім матеріальних і нематеріальних засобів, передбачає і наявність компетенцій у працівника, колективу, підприємства, суспільства в цілому до ефективного використання наявних засобів і ресурсів.

Отже, ресурсний потенціал – це можливості ресурсів, які можуть бути активізовані у процесі операційної діяльності підприємства. Суб'єктна складова ресурсного потенціалу підприємства характеризується інтелектуальними та морально-етичними якостями персоналу, знаннями, досвідом, традиціями. Ресурсний потенціал підприємства включає всі види ресурсів, наявні на підприємстві. Сутність ресурсного потенціалу підприємства визначають поточні та перспективні можливості підприємства, які характеризуються перетвореннями ресурсів завдяки свідомій діяльності осіб для формування необхідного продукту. Оцінка показала, що ресурсний потенціал являє собою складну, відкриту, динамічну, ієрархічну, певною мірою стохастичну систему. Згідно із системним підходом характеризують структурні елементи ресурсного потенціалу, їх взаємозв'язки, аналізують розвиток даної системи, визначають джерела руху та їх спрямованість. Завдяки структурі система зберігає свої властивості при зміні внутрішніх та зовнішніх умов. Ресурси характеризуються такими особливостями виробничих систем, як масштабність, характер діяльності та ступінь замкненості. Від цього залежить величина потенціалу, структура його ресурсів та її динамічність і рухливість. В основі визначення структури потенціалу підприємства перебувають основні складові його внутрішнього середовища: система взаємодія між собою та з елементами зовнішнього середовища характеризує можливості для досягнення цілей підприємства. Оптимальна структура потенціалу повинна мати мінімальну кількість компонентів, однак повною мірою виконувати задані функції.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Богацька Н. Ресурсний потенціал підприємства: сутність та стратегія використання / Н. Богацька, О. Ковальчук [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://rusnauka.com/4_SND_2012/Economics/10_98032.doc.htm.
2. Сіваєв Б. Економічна сутність ресурсного потенціалу підприємства / Б. Сіваєв [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://intkonf.org/sivaev-bo-ekonomichna-sutist-resursnogo-potentsialu-pidpriemstva>.
3. Волошин Л. Використання інноваційних ресурсів в Україні: проблеми та шляхи їх усунення / Л. Волошин // Наукові записки. Серія «Економіка». – 2010. – Вип. 15. – С. 145–151.
4. Краснокутська Н. Дефініція поняття – потенціал підприємства в контексті розвитку мікроекономічної теорії / Н. Краснокутська // Вісник КНТЕУ. – 2008. – № 5. – С. 54–64.
5. Іваннікова Н. Дослідження ресурсного потенціалу підприємства житлово-комунального господарства / Н. Іваннікова // Науковий вісник Ужгородського національного університету. – 2015. – Вип. 3. – С. 154–158. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://visnyk-ekonom.uzhnu.uz.ua/archive/3_2015ua/37.pdf.
6. Сердак С. Принципи ефективного управління ресурсами суб'єктів господарювання / С. Сердак // Академічний огляд. – 2008. – № 2. – С. 83–88.
7. Богацька Н. Ресурсне забезпечення діяльності підприємства в сучасних умовах господарювання / Н. Богацька, О. Швець [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://intkonf.org/ken-dotsbogatska-nm-shvets-oi-resursne-zabezpechennya-diyalnosti-pidpriemstva-v-suchasnih-umovah-gospodaryuvannya>.
8. Дашковська І. Ресурсне забезпечення та ресурсний потенціал інноваційної діяльності підприємства / І. Дашковська [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://ena.lp.edu.ua:8080/bitstream/ntb/16391/1/212_Dashkovska_363_364_Modern_Problems.pdf.